

Wat is er met Mo aan de hand?

Geef aandacht aan wat goed gaat. Dat is de kern van *Positive Behavior Support*, wat in het Nederlands zoveel betekent als ‘positieve gedragsondersteuning’. Het is erop gericht gedrags-problemen te voorkomen en leerprocessen te bevorderen. Het had Mo ook kunnen helpen.

Lourens van der Leij

Lourens van der Leij is werkzaam op hogeschool Windesheim als projectmanager van het expertisecentrum Positive Behavior Support Windesheim en als docent en supervisor binnen de Master SEN opleidingen. Zijn aandachtsgebieden zijn leren en gedrag van leerlingen en leerkrachten en schoolontwikkeling.

Waarden

Het rotste wat je kan gebeuren in een groep is buitengesloten worden. Dat geldt voor leerlingen, dat geldt voor ons allemaal. ‘Levensgevaarlijk’ om niet bij de groep te horen. De angst om buitengesloten te zijn of afgewezen te worden is zo fundamenteel dat de drang om erbij te horen, zonder ‘veroordeeld’ te worden door anderen, het leven van mensen kan beheersen. Het is belangrijk om in je kindertijd het gevoel te ontwikkelen dat je van waarde bent, en dat je je verbonden kunt voelen met anderen. Juist daarom is de aandacht voor het voorkomen van pesten op school zo belangrijk. Omdat kinderen nog zo kwetsbaar zijn en ‘leren voor hun leven’. Vraag je leerkrachten en ook ouders naar hun kernwaarden bij het opvoeden en lesgeven,

dan worden veelal begrippen genoemd als respect, verbondenheid, veiligheid en vertrouwen. Mooie en waardevolle gesprekken levert dat op. Maar deze begrippen zijn waardeloos voor kinderen die dagelijks het gevoel krijgen dat ze ongewenst zijn en er niet bij horen. En de kans dat zich hierdoor een levensgroot trauma ontwikkelt, is reëel.

Leren

Kinderen realiseren zich vaak niet wat ze elkaar aandoen met hun gedrag. Als het gaat om er wel of niet bij horen, spelen er zoveel (eigen)belangen... Empathie is te leren. Bij kinderen van 2 á 3 jaar ontwikkelt het inlevingsvermogen zich, kinderen kunnen zich langzamerhand verplaatsen in het gevoelsleven van de ander. Het is daarbij

belangrijk dat er in de omgeving waar het kind opgroeit een pedagogische atmosfeer heerst waarin die empathie wordt gestimuleerd. Want de andere kant is er ook: als er een klimaat heerst waarin andere waarden spelen, waar het recht van de sterkste geldt, van 'eten of gegeten worden', dan kan zomaar 'de wet van de jungle' gaan gelden, waarbij overleven het enige doel is. Met alle negatieve gedragsuitingen van dien. De norm op vrijwel alle scholen is samen leven, samen werken, samen problemen (leren) aanpakken en oplossen. Dit leidt zelfs tot betere leerresultaten en dient een groter doel: kinderen leren dat wederzijdse afhankelijkheid loont, voor 'nu en later'. In dát licht is het belangrijk om op school handvatten aan te reiken hoe om te gaan met buitensluiten, met pesten. Door het leren **herkennen** van pestgedrag, en door het leren **erkennen** van het gevoel en perspectief van de ander. Het doel is de manier te leren **kennen** om ermee te dealen: om het zo met elkaar een halt toe te kunnen roepen.

Verbinding

Het is goed om met elkaar als team, met de kinderen en met hun ouders stil te staan bij de vraag hoe we het liefst met elkaar willen omgaan en waarom we dat willen. Daarvoor bestaan verschillende manieren en werkvormen. Er kan worden gewerkt met kaartjes, met spiegelverhalen, met vragen. Het gaat om het gesprek. Prachtige, persoonlijke gesprekken over essentiële, basale zaken. Die leiden tot verbinding. Eigenlijk willen we allemaal op school en thuis 'dat het goed is'. Hoe divers de samenstelling van het team, de groep, de school, de oudergeleding ook kan zijn, de uitkomst zal vrij eenduidig zijn. Iedereen wil respectvol worden behandeld en zich veilig en vertrouwd voelen op school, thuis en ook op straat.

Als we gezamenlijk – schoolbreed – kunnen vaststellen dat we dat willen, kan daarna de stap gezet worden naar het doen. Waarden als respect, vertrouwen, veiligheid, het zijn werkwoorden. Als het gaat over pesten, zal iedereen het erover eens zijn dat buitensluiten ongewenst is.

Het is belangrijk om het gevoel te ontwikkelen dat je van waarde bent en dat je je verbonden kunt voelen met anderen

1

Afgelopen maandag, de eerste dag na de zomervakantie, was een dag met een gat. Het was de bedoeling om lekker positief te beginnen, mooie vakantie verhalen met elkaar te delen... Nee dus.

Groep 6, op basisschool de Parel. Half negen, iedereen is er, mooi. We zitten in de kring, want dat vertelt zo lekker. Jurre vertelt over de zomerstorm op Ameland, over de superhoge golven die heel ver het strand op rolden, bijna tot aan de duinen. Daarna Wesley over hun vliegvakantie naar Madeira. Dan is Mo aan de beurt. Maar Mo heeft niks te vertellen, zegt hij. Ik ken Mo van twee jaar geleden in groep 4, altijd vol verhalen, grappen en grollen. Maar nu niet.

'Hij wil niet meester,' zegt Rachida, die naast hem zit, 'hij is ziek zegt hij.' Ze trekt er haar wenkbrauwen bij omhoog. De verhalen over de vakantie kabbelen voort, maar mijn aandacht gaat regelmatig naar Mo. Hij zit er maar stilletjes bij en lijkt niet te horen wat er om hem heen gebeurt. In de ochtendpauze vang ik hem op voordat we naar buiten gaan. Als ik met hem oploop naar de voordeur, zie ik plotseling een paar grote tranen over z'n wangen rollen. Hij veegt ze snel weg, maar als hij ziet dat ik naar hem kijk, komen er nog veel meer. Hij begint onbedaarlijk te snikken. Een paar minuten later, na een paar slokjes water in de keuken, vertelt hij hortend

en stotend dat hij de hele vakantie is gepest. Hij werd telkens niet meegevraagd naar het zwembad als 'de rest' wél ging en op Facebook wordt hij door 'iedereen' genegeerd. Hij wordt ook nergens meer voor uitgenodigd. Als ik hem vraag waarom dat is gebeurd, haalt hij zijn schouders op en kijkt naar de grond.

Geef veel positieve feedback als het goed gaat

**Dat werkt
veel beter dan
alleen maar
waarschuwen**

Dat doe je niet, dat wil je niet. Dat mag niet. En als het wel gebeurt, is het de verantwoordelijkheid van iedereen (teamleden, leerlingen, ouders) om er wat aan te doen. Pesten is van alle tijden, komt in alle groepen voor, kan zichtbaar maar ook heel onzichtbaar zijn, kan heel duidelijk, objectief voorkomen, maar kan ook een subjectieve, persoonlijke beleving zijn. Leer kinderen om pestgedrag te herkennen en de gepeste te helpen door diegene bij te vallen en te steunen. Dat hoort bij je sociale verantwoordelijkheid.

Blij zijn als het goed gaat

Gedrag is een vak. Dat wil zeggen dat gewenst gedrag kan worden geleerd op dezelfde manier zoals bijvoorbeeld rekenen wordt geleerd: door uitleg. Door voordoen en nadoen en veel oefenen. En door vallen en opstaan. En het liefst door heel veel positieve feedback te geven als het goed gaat. Dat werkt veel beter dan alleen maar waarschuwen. Het zorgt bovendien voor een prettige sfeer in de groep en de school.

Veel leerkrachten zijn niet gewend om zo met gedragsverwachtingen om te gaan. Ze zeggen hoe ze willen dat de kinderen zich moeten gedragen en verwachten dan dat ze dat direct ook zullen doen. En als het niet gaat zoals ze willen, reageren ze al snel teleurgesteld of boos. Goed gedrag kan worden geleerd. Het er alleen over hebben is niet genoeg. Een efficiënte manier is om het goede gedrag voor te doen, te oefenen, en de tijd te nemen om het gewenste gedrag te laten inslijpen. Hoelang mag het duren voordat kinderen het gewenste gedrag laten zien? Zes minuten, zes dagen, zes weken? De laatste optie is het meest realistisch als het over pestpreventie gaat.

2

Na de pauze vraag ik of de kinderen weer in de kring willen gaan zitten.

Verbaasd kijken een aantal ogen me aan, terwijl anderen zeggen: 'Yes! Leuk!'

De planning was om een tekst te gaan schrijven over de vakantie – lekker gezellig en relaxt – maar nu wordt de sfeer snel anders.

'Weten jullie wat er met Mo aan de hand is?' vraag ik.

Geschuifel van voeten, optrekkende schouders en vooral: een oorverdovende stilte.

Ik heb aan Mo gevraagd om zijn Facebookpagina te openen op de computer op mijn bureau. Ik zet het digibord aan, waarop deze voor iedereen zichtbaar wordt. Wat direct opvalt zijn de vele foto's van 'events' in de vakantie van de groep, waar Mo niet op staat, omdat hij niet was uitgenodigd: zwembad, bioscoop en zelfs een dag naar het strand.

'Ik weet niet wat er precies met Mo is, maar ik weet denk ik wel hoe hij zich voelt,' zeg ik dan.

'Hoe denken jullie daarover?'

De kinderen kijken naar het bord, naar Mo, naar mij, naar elkaar... Dan sist Finn: 'Weet ik veel...'. Hoog gegiechel als reactie van zijn vriend Tim die naast hem zit.

Mo laat zijn schouders zakken en zucht. 'Laat maar zitten...', zegt hij zacht.

Positive Behavior Support

Een goed pedagogisch klimaat ontstaat niet zomaar en begint bij de leerkracht zelf. Een leerkracht is een professionele pedagoog die met en aan iets heel kostbaars mag werken: de toekomst. Het gaat om kinderen die nog aan het begin staan. Nieuwsgierig naar wat er komen gaat. Maar ook kwetsbaar en erg afhankelijk van de volwassenen om hen heen. Over vijftig jaar herinneren ze zich de leerkracht nog, waarvan ze zoveel hebben geleerd, onuitwisbaar in hun geheugen gegrift. Soms zitten kinderen onder je huid, in je nek, helaas. Dat gebeurt dan, u wilt het niet, maar het gebeurt. U bent ook maar een mens! Positief kijken naar gedrag is moeilijk, maar ook oplossingsgericht. Er zijn maar heel weinig kinderen die u als leerkracht met opzet, met voorbedachte rade, een naar gevoel willen geven. Als het u lukt om op deze manier naar gedrag van leerlingen te kijken en vanuit dat idee te

3

'Mooi niet!' zeg ik.

Het gesprek in de kring verloopt niet zoals ik het me had voorgesteld. Dit varkentje wassen we wel even dacht ik. Nee dus. De stemming voelt geladen. Deze kring moet niet te lang meer duren. Ik klik de Facebookpagina van Mo weg. 'We gaan allemaal weer aan onze tekst werken', zeg ik, 'maar ik verander de opdracht. De titel wordt: onze klas. Schrijf eens op wat voor jou het belangrijkste is in de klas en op school. Zou je er ook bij willen schrijven waarom je dat vindt?'

Lees verder op bladzijde 36

Pestpreventie in de praktijk

stop - loop - praat

Gedragsverwachtingen

Het aanleren van sociale verantwoordelijkheid kan bijvoorbeeld door eerst te spreken over waarden, zoals veiligheid, respect en verantwoordelijkheid. Daarna kan worden gesproken over hoe algemeen geldende gedragsverwachtingen er in en buiten het klaslokaal uitzien. Daarna kunnen de kinderen de onderstaande drie stappen oefenen om te reageren op pestgedrag:

- Maak een handgebaar dat aangeeft dat je wilt dat het stopt en zeg hardop 'stop' of 'hou op' of 'kappen'. (Dit handgebaar kunt u als leerkracht eventueel samen met de groep afspreken.)
- Soms gaat het pesten dan door. Zeg dan dat je dat jammer vindt, dat je wilt dat het stopt, haal je schouders op en loop weg. Weglopen haalt op die manier 'de beloning' van het pesten weg. (Leer andere kinderen die dit zien gebeuren om het kind wat stop zegt te steunen. Het is belangrijk dat kinderen pestgedrag herkennen en erkennen dat het kind wil dat het stopt.)
- Als het stopsignaal en het weglopen niet helpen, praat er dan over met een volwassene. Het is 'praten' als je eerst zelf hebt geprobeerd om het probleem op te lossen en eerst de stappen 'stop' en 'loop' hebt ondernomen. Het is klikken als je die stappen niet hebt gebruikt, of als je doel is de ander in de problemen te brengen.

Roddelen

Bespreek ook met de kinderen hoe kan worden omgegaan met roddelen. Als ze merken dat er wordt geroddeld over iemand die daarvan het doelwit is, moeten ze hiervoor 'stop' zeggen tegen vrienden, wat heel lastig kan zijn. De stappen 'loop' en 'praat' gelden dan ook weer.

Vergeet ook niet het cyberpesten. Hoe kan stop/loop/praat dan gebruikt worden? Je kunt niet echt weglopen van internet, maar wel van internet afgaan, iemand blokkeren die vervelende berichten stuurt. En ook daar geldt weer dat de anderen hierbij een belangrijke rol spelen in het stoppen van het pestgedrag. Het is goed om hierover vaak met de kinderen te spreken en te oefenen hoe goed gedrag eruit zou kunnen zien.

Bronnen

- windesheim.nl/pbs
- R. Horner, e.a.,
Pestpreventie met Positive Behavior Support. Leer kinderen en jongeren om pestgedrag uit te bannen.
Uitgeverij Pica, Huizen, 2013.

De kinderen op de foto's komen niet voor in dit artikel.

handelen, gaat het goed. Er zullen helaas altijd situaties zijn waarin dat op dat cruciale moment niet lukt. Om die kans zo klein mogelijk te maken en te houden is er een werkwijze die hierbij goed kan helpen. Uitgangspunt bij deze aanpak is dat de beste manier om met lastig gedrag op school om te gaan **preventief** is: voorkomen is nog steeds beter dan genezen. Maar hoe dan?

Steeds meer scholen maken kennis met *Positive Behavior Support* (PBS). Als je dat in het Nederlands zou vertalen, dan zou je dat kunnen vertalen als: positieve gedragsondersteuning, of: schoolbrede aanpak gedrag. In ieder geval is duidelijk dat het geen truc is, ook geen methode. Maar wat is het dan wel?

PBS is een schoolbrede en systematische onderwijsaanpak. Het heeft tot doel een positieve, voorspelbare en gezonde leeromgeving te creëren voor leerlingen en leerkrachten. Dit voorkomt gedragsproblemen en maakt leerprocessen effectiever. De kern van PBS is: geef aandacht aan wat goed gaat. Er wordt bewust vanuit een

positieve insteek gewerkt, gefundeerd op schoolbreed gedragen gedragsverwachtingen, die regelmatig en systematisch worden geëvalueerd op basis van verzamelde feiten. En, erg belangrijk: samenwerking als cruciale factor. Samenwerking met elkaar als leerkrachten. Samenwerking met de kinderen en met hun ouders. En niet te vergeten met andere partners uit de keten van de school, bijvoorbeeld schoolmaatschappelijk werk, de schoolarts, GGZ.

4

Als ik na de middagpauze de gang in loop, hoor ik vlak voordat ik de klas in kom nog net de woorden 'klikspaan' en 'loser' roepen. 'Ssst, still!'

Het wordt ijszig stil als ik binnenkom. Mo zit als een ziek vogeltje aan zijn tafel. Ik kijk vragend de klas in, maar de kinderen spelen de vermoorde onschuld als ik vraag wat er aan de hand is.

Een paar weken later, het raadsel is opgelost. Mo bleek de laatste week voor de zomervakantie aan zijn toenmalige leerkracht te hebben verteld dat een aantal kinderen uit de groep hem vaak in de pauze en na schooltijd aan het plagen was met z'n nieuwe beugel. Ook niet handig van Mo...

Hij had beter eerst tegen de kinderen kunnen zeggen dat hij niet leuk vond wat ze zeiden. Nu moesten deze kinderen nablijven en voor straf mochten ze niet naar de vrijdagmiddagviering, maar moesten ze extra rekenwerk maken. Het gevolg was dat ze Mo na schooltijd links lieten liggen. (Als je niet tegen een geintje kunt...)

De rest van de groep ging daar in mee. Ook niet handig van de groep... Als ze een beetje meer lef hadden getoond, had Mo een heel andere vakantie gehad.